

Petőfi-kultusz a romániai magyar irodalom első éveiben

Köztudomású: a romániai magyar irodalom kialakulásában elsősorban Ady öröksége jelentett elhatároló ösztönzést. A nagy költőelőd mindenkit megigézett, aki tollat vett a kezébe. „...Tőled jöttünk, utódaid vagyunk” — írja Bárd Oszkár Ady Endréhez című versében. Egy 1921-ben megjelent Szentimrei-cikk szerint keveseknek adatott meg a büvköréből való szabadulás képessége, és még nehezebb azoknak, akik arra vállakoztak, hogy folytassák.

És sorolhatnám a vallomásokot, amelyek mind arról tanúskodnak, mennyire szüksége volt a formálódó romániai magyar irodalomnak a nagy hagyományokra, biztos (vagy biztosnak vélt) támaszra.

Adyhoz viszonyulni, állást foglalni mondhatni kötelességnek számított abban az időben (de még később is). És nemcsak költő számára. Az évekig tartó, majd újra-éledő Ady-viták bizonyítják: irodalmunk egészének ügye lett Ady költészete. Mint Ligeti Ernő írta húsz év távlatából: irodalmunk háborgásai mögött mindig ott kísértett Ady szelleme. S halálának ötvenedik évfordulóján láthattuk: ott kísért még ma is.

Szükséges erre legalább emlékeztetni már csak azért is, mert a romániai Petőfi-kultusz nem szakítható el az Ady-örökség ápolásától; a költői magatartáson túlmenően, fokozott társadalmi és politikai állásfoglalást kívánt meg mindkettő írótól, kritikustól egyaránt.

Petőfi megidézésére első kínálkozó alkalom a romániai magyar irodalomban a költő születésének századik évfordulója, az országSZerte megrendezett — mindenekelőtt a segesvári — Petőfi-emlékűnnepségek.

A hazai Petőfi-kultusz első fellobbanása ez a centenárium, és akárcsak Ady életművének megítélése, a Petőfi-örökség értelmezése nem volt egyöntetű már kezdetől fogva.

Hogy mennyire nem volt az, elég egy-két megnyilatkozást szemügyre venni.

A *Pásztortűz* 1921. évfolyamában Reményik egyértelműen — és egyoldalúan — úgy idézi Petőfi költészetének nemzeti szellemét, mint e líra legátfogóbb sajátosságát: „Idézem Őt. Nem a demokrácia bajnokát, nem a világszabadság katonáját, nem a szerelem ezerhúrú lantosát, nem természet festőtől utól nem ért festőjét. Azt idézem, aki mindezekben benne van és mindezekben túlnőtt, aki mindezek által nyilvánult és mindezek mögött áll: a *magyar* Költőt” (1921. II. 711.). Tormay Cécile azokkal vitatkozik az *Ellenzékben*, akik Petőfi internacionalizmusáról beszélnek (1922. dec. 24.), Borbély István 1925-ben Kolozsvárt megjelentetett magyar irodalomtörténete szerint Petőfi nagysága mindenekelőtt a nemzeti szellem diadalra juttatásában nyilvánul meg, az *Erdélyi Irodalmi Szemle* (1924) pedig azért ír elismerően Berzeviczy Albert olasz nyelvű Petőfi-tanulmányáról, mert a szerző a „mai modern internacionalistákkal és kozmopolitákkal” állítja szembe Petőfit.

Persze távolról sem szeretném közös nevezőre hozni ezeket a szándékukban és színvonalukban is különböző írásokat, pusztán azt kívántam előtérbe állítani, ami közös bennük.

Az évfordulón rendezett, több ezres tömegeket megmozgató ünnepségek még inkább színvallásra készítetik íróinkat, kritikussainkat.

A *Keleti Újság* cikkírója azért nincs megelegedve a segesvári emlékűnnepély programjával, mert az előkészítő bizottság nem gondoskodott arról, hogy Petőfi

szellemének megidézésében kellő szerepet vállalhassanak a romániai magyar írók (1922. jún. 21.); a *Napkelet* Ady Petőfi-jét mutatja fel példaként: tíz nappal az ünneplés előtt *Ady Endre Petőfi Sándorról* címmel részleteket közöl Ady ismert Petőfi-tanulmányából, polemikus hangú bevezetővel. „Benne vagyunk a Petőfi-esztendőben. A politika beragadta a maga érdeklődésének körforgásába Petőfi emléket és avatatlan kezek ácsolják is már a segesvári ünnep állásfáit. Ökórsütés és lovas bandériumok között két apród vezeti Ámort, akit szíven szúrtak keresztül, mintegy jelképezve a hacacaré lelki rugóit. Petőfi meg nem értésének nagy ünnepe-re készülünk és felette érdekesnek tartjuk elmondani, mi, hogy mennyire más a mi Petőfink, mint az övék. Ady Endre Petőfi nem alkuszik címmel írt évekkel ezelőtt egy nagyobb tanulmányt. Időszerűnek tartjuk Ady Endre e tanulmányából vett néhány megrázó erejű megjegyzésén keresztül bemutatni olvasóinknak, hogy hogyan nézzük a költő Petőfit, szemben azokkal, akikről mindent el lehet mondani, csak azt nem, hogy költők és értik az irodalom való szívverését” (1922. júl. 20.). A *Keleti Újság* egyetértéssel idézi a *Napkelet* néptestvériséget szolgáló Petőfi-émlékezését, annak bizonyítására, hogy a nagy költő „nem szűkíthető le a mindennapi politika kicsinyes bizalmatlanságai közé”. Szentimrei szintén a *Keleti Újság* hasábjain mondta el aggályait. Íme néhány sor a lap 1922. július 8-i számában megjelent cikkből: „Olvasom, hogy Segesvárt az országos Petőfi-ünnep rendező bizottsága egész vasárnap, délelőtt és délután furt ülésezett, hogy kimódolja a hónap végére tervezett Petőfi-ünnepségek programját. Aztán olvasom a programot is, amit egész napos izzadás után összehoztak, és nem tudom visszaparancsolni a felháborodás spontán előretörő érzését.”

Mi az, ami nem tetszett Szentimreinek?

Az irodalmi színvonal, a kegyeltsértésig menő szürkeség, a dilettáns vidéki tanárnők ünnepi versei s a „lebírhatatlan impotenciák” szereplési ambíciója. Cikkét figyelmeztetésnek szánta, nehogy az erdélyi magyar kultúra olyan szegénységi bizonyítványt állítson ki saját magáról, hogy újabb száz évig legyen miért szegyenkezni. „Mert eggyel tisztában kell lennünk: itt nem az ősidők óta szokásos népünnepélyek, zsákbaütések és lepényevések száztizenkilencezredikét kell megrendezni, hanem ünnepet, mely méltó a halhatatlan ünnepelthez.” (A cikk címe is ironikus, a szerzők műsorbeharangozását idézi: A „szokásos zene és énekszámok”).

Szentimrei egyébként már akkor tervezi a *Vasárnap* Petőfi-számát, s a többi között Benedek Eleket kéri fel (akit ekkor még személyesen nem ismer) közreműködésre. Július 23-án már így ír Kolozsvárról a nagy mesemondónak: „A Petőfi életrajz-részletet köszönettel vettem. Igyekezni fogok egy szép és mutatós Petőfi-számot összehozni, mert szándékom a Segesváron összegyűltek között nagyobb propagandát csinálni a *Vasárnap*nak.” A *Csalogányok és pacsirták*, néhány emlékező cikk és Goga egy verse olvasható az ünnepi számban. (Ez utóbbit a román költő Petőfi iránti tisztelete viszonzásául közli a lap.)

A július 30-án és 31-én megtartott segesvári emlékünnepegy első napján, több ezres tömeg előtt, a meghívott kulturális intézmények képviselői (Dózsa Endre, Sándor József, Makkai Sándor, Benedek Elek) mondtak emlékbeszédet, dalegyletek megzenésített Petőfi-verseket adtak elő, a Kisfaludy Társaságot képviselő Szabolcska Mihály pedig elszavalta Petőfi-ódáját. A második nap irodalmi matinéra került sor egyik étterem kerthelyiségében: a kiváló szavalóművész, Tessitori Nóra Petőfi-verseket szavalt, majd Paál Árpád, Csörgő Tamás, Halász Gyula és Nyíró tartottak előadást.

Tanulságos fellapozni a közzétett tudósításokat. Az *Ellenzék* például csak a hivatalos beszédekből közöl, azokból is kihagyja a segesvári seregszemle legidősebb tanulságait, ezzel szemben a *Keleti Újság* a jelen társadalmi-nemzeti törekvéseivel kapcsolja össze a múltidézt, amikor így ír: „A tragikus végű csatatéren ismét találkozott a három nemzet, de nem fegyverrel, hanem dallal, békességgel, egymástbecsüléssel” (1922. aug. 1.). Ugyanebben a számban olvasható Goga alábbi üdvözlő távirata is:

„Későn kapva becses meghívásukat, mélyen sajnálom, hogy az ünnepélyen jelen nem lehetek. Kívánom, hogy mindnyájunk felett bontsa ki szárnyát Petőfi szelleme, enyhítve nemes dalaival a beteg emberiség sebeit és vezetve minket egy lépéssel közelebb a világszabadsághoz és testvériesüléshez, melyért ő küzdött és elvérzett. *Goga Octavian.*”

Szentimrei Jenő a *Vasárnapban* főleg annak örül, hogy azok az erdélyi írók, akiknek eddig csak a „lelkeik” (az ő szava) találkozhattak, most személyesen is megismerkedtek egymással. (Maga Szentimrei is ekkor találkozott először Benedek Elekkel.)

A következő hetekben, hónapokban megjelent, Petőfit idéző közleményekből, tanulmányokból csak egy-kettőt ragadtunk itt ki.

Eddig is láthattuk, a *Keleti Újság* és a *Napkelet* azok a lapok, amelyek Petőfi „nemzeti forradalmiságát” átmenetnek tekintik Ady szociális forradalmisága felé. A *Keleti Újság* egyik cikkírója ilyen értelemben fűz kritikai megjegyzéseket Kristóf György Petőfiről tartott, Petőfit és Adyt szembeállító egyetemi előadásorozatához. A lap egyik legjobb tollú és legtermékenyebb publicistája, Paál Árpád Petőfi eszmevilágát taglalva annak időszerűségét állítja előtérbe. Az 1922. december 31-i szám első oldalán a „népsorsok” költőjét, a népit és nemzetit egységben látó költőt idézi meg: példaként a jelen számára. Más szóval: történelmi következetességet kér számon a Petőfi-értékelésektől. Petőfi költői hitvallásának megértését és vállalását. Azt szeretné, ha saját kora megérezné — és jól érezné meg — Petőfi korának vajúdásait, ha a múltat nem bevégezt, lezárt korszakként becsülnék meg az emlékezők, mert a „népszabadságért való jóslás”-nak Petőfi kora nem azért adott hangot, hogy „a mai kor visszaroskadjon kevesebb levegőjű jövődbe”. („Petőfi szellemének a kirobbanása nemcsak figyelmeztető e visszaroskadás ellen, hanem egyúttal bizonyíték is arra, hogy ilyen visszaroskadás csak ideiglenes hullámszerűség lehet, de jövődöbéli életűt nem válthatik.”) Majd így folytatja: „Ha már az ő korszakáig a népsorsok felgyülemése az ő szabadságzavát tudta hozni, akkor az azóta is gyűlt népsorsoknak immár még többet kell hozniok.” Petőfi nemcsak a népi és nemzeti felszabadulás gondolatát kell hogy jelentse, hanem az összemberi felszabadulást, s ezzel együtt az elfogultságok kölcsönös feloldását is. „Mikor százéves távolságba visszanezünk, ennek a szellemnek a születésére, éreznünk kell, hogy az ő szabadságélményében nem a múltat nézzük, hanem a ragyogó, biztos jövődőt. Mikor benne a korszellem kirobbanásának emberiségi nagyságát és magasba érkezését csodáljuk, akkor nem is a száz év előtti időkre fordulunk vissza, hanem önkéntelenül hitet vallunk az emberiség nagyságáról és magasba érkezéséről. És haladunk, mindnyájan haladunk ama nagyság és magasság felé” — fejezi be a múlt és a jelen nemes törekvéseinek találkozását sürgető eszmefuttatását.

Néhány Petőfi-méltatás külön kiadványként is megjelent.

Benedek Elek az ifjúságnak szánja 1922-ben kiadott munkáját, a gyermekkortól a csatatérig követve nyomon Petőfit. Gyulai nyomán, főleg a népköltőt idézi, a meghitt hangú lírikust. Számára is Petőfi: népköltő. De forradalmi költészetéből többet meglát, mint annak idején Gyulai, az utolsó időszak verseit nem szakítja el a forradalmi tettektől („Élete és költészete még szorosabban összekapcsolódik”); sőt kimondja: Petőfi államforma-eszménye a köztársaság. (*Petőfi*. Dicsőszentmárton, 1922. A méltatás utóhangja a segesvári ünnepségen elmondott beszéde.) A korabeli sajtó külön érdemként emlegette műfaját, a sokakhoz szólás igényét.

Csergő Tamás a Petőfi-ünnepség irodalmi matinéjában elmondott igényes esszéjében a költői én felől közeledve az életműhöz, az egyéniség „kibontása” alapján kísérli meg kijelölni helyét a magyar lírában. „Petőfi Sándornak se rokona, se őse, se utódja nincsen a magyar irodalom történetében: egészen izolált életjelenség s túlerős egyéni vonásokkal elhatárolt művészi tehetség.” Kipányvázott léleknek nevezi, aki számára a másként látott valóság jelentette az első költői élményeket, ezért tekinti a Horváth János-féle lírai szerepjátszást a „lírai lélek tulajdonának”.

Nem véletlen, hogy a *Felhők* „lelki elborulásait” a „legsúlyosabb Petőfi-problémá”-nak érzi, olyan rejtett válságnak, amelybe kevés Petőfi-kutató mert bepillantani (*Petőfi*. Marosvásárhely, 1922.).

A tanulmány egyoldalúságai, tévedései ma különösen nyilvánvalók, nem szabad azonban megfedkezelnünk arról, hogy szempontja — a lélektani igény — meglehetősen újszerűnek számított abban az időben a romániai magyar Petőfi-értékelők körében. Mint ahogy, filozófiai-esztétikai alapvetése miatt, Bartók György munkája (*Petőfi lelke*. Bp. 1922.) is figyelmet érdemel; még ha vitáznunk is kell nem egy tételével. És még tanulságosabb újraolvasni Benedek Marcell egyik cikkét a *Keleti Újságban*, hisz épp Petőfivel példázza, milyen fogyatékosai vannak a romániai magyar irodalomkritikának: „Nálunk már szembetűnő az, hogy élmény és műalkotás között minden költőnél egy rejtelmes, önmaga előtt is homályos folyamat játszódik le s e folyamat megértéséhez még csak közelebb sem jutottunk, ha kiindulópontját megismertük” (*Az író személyisége és a kritika*. Keleti Újság, 1922. okt. 29.).

A két világháború közti irodalmunk ismert publicistája, Krenner Miklós a különböző „pólusok” egymást kiegészítő egyensúlyát keresi Petőfi életművében. Az Aradi Kölcsey Egyesület kiadásában megjelentetett Petőfi-pályaképében megkísérli egyszerre láttatni a nemzeti költőt és az egész emberiség költőjét („legmagyarabb” és „legemberibb”, „magyar lélek” és „világlélek”), a végtelen ideálok és a magyar realitások lírikusát, a néplélek és a világirodalom kiváló alkotóinak ismerőjét. Népi osztálytudat, nemzeti szabadság és világszabadság eszméje szintén kiteljesítő egymásnak, kortól és egyéniségtől meghatározottan: „Az kétségtelen — írja —, hogy világhite, ahogy ma mondják, világnézete akkor lett teljes, mikor minden tartalék nélkül belevágtatott korának eseményeibe. [...] A forradalmi versek a legegényibbek, és ha Petőfinél helye lenne a szónak, azt lehetne mondani, legigazibb kinyilatkoztatásai.”

A forradalom napjainak művészt és politikusát egynek mondja, feltűnő azonban, hogy *Az apostol* forradalmiságának mélységét nem érti. Szélsőséges indulatokból nőtt alkotásnak nevezi, s csak a nyugodt epizódokat érzi megkapónak, azokat a helyeket, amelyekben „a sötét szenvedélyt felderíti egy-egy lírikus részlet”. Érdekes módon, Adyval a *Felhők*-ciklus Petőfijét rokonítja, e versekből áradó keserűség, illetve a helyenkénti szimbolizmus alapján (*Spectator* [Krenner Miklós]: *Petőfi*. 1922.).

Az *Ellenzék* cikkírója szintén az egyetemesség felé tágitja Petőfi eszme körét, de olyan egyetemesség felé, amely a „nemzeti egyéniség” színeit juttatja kifejezésre. Tehát ez utóbbi válik jellegmeghatározóvá (1922. nov. 5.).

A Petőfi forradalmiságával foglalkozó írások közül végül említsük még meg Iosif Popovici egyetemi tanár Petőfiről írott 27 oldalas füzetét, amely a szerelem és a demokrácia világirodalmi rangú költőjével akarja megismertetni a román olvasót. Íme néhány kiragadott, de jellemző mondata: „Petőfi a szabadságnak volt a hőse. A lelke a demokratikus és köztársasági eszmék fészke volt. [...] A szabadságért vívott eszményi harca a dolgozók társadalmi emancipációját jelentette, a dolgozók felszabadítását a nyomorból és az igazságtalanságból” — olvassuk a román nyelvű méltatásban (*Alexandru Petőfi*. București, 1923.).

Talán nem kell mondanom, hogy e rövid áttekintés inkább csak jelzése a kialakuló hazai Petőfi-kultusznak, felvillantása annak, amit Petőfi öröksége születő irodalmunk számára jelentett az első esztendőkből.

S hogy a Petőfi-hagyomány miként, milyen társadalmi, történelmi és művelődési körülmények között éledt fel az ezutáni években, évtizedekben — az külön (több) tanulmány tárgya lehetne.